

Z.Ə.Həsənova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

zerihesenova714@gmail.com

İQTİSADI-COĞRAFİ TERMIN VƏ ANLAYIŞLARIN COĞRAFİYA FƏNNİNİN MƏZMUNUNDA YERİ

Xülasə

Məqalədə iqtisadi-coğrafi termin və anlayışların coğrafiya fənninin məzmunundakı yeri nəzərdən keçirilmişdir. Belə ki, müasir dərsliklərdə iqtisadiyyata aid biliklər ayrıca bir dərslik, bölmə şəklində deyil, hətta heç ayrıca mövzu şəklində də tədris edilmir. Bu biliklər demək olar ki, bir çox mövzunun içərisində coğrafi biliklərlə inteqrasiya olunmuş formada verilmişdir. Hal-hazırda ümumtəhsil məktəblərində iqtisadi-coğrafi biliklər varislik prinsipi əsasında sadədən-mürəkkəbə doğru öyrədilir. Biliklərin tədrisi prosesində, həmçinin şagirdlərin yaş və psixologiyaları da nəzərə alınır ki, bu da mənimsəmə prosesini daha effektiv edir.

МЕСТО ЭКОНОМИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ И ПОНЯТИЙ В СОДЕРЖАНИИ ПРЕДМЕТА ГЕОГРАФИИ

Резюме

В статье рассмотрено место экономико-географических терминов и понятий в содержании предмета географии. Так, в современных учебниках экономические знания не преподаются как отдельный раздел учебника и даже не как отдельная тема. Эти знания почти всегда интегрированы с географическими знаниями по многим предметам. В настоящее время экономико-географические знания преподаются в общеобразовательных школах по принципу преемственности от простого к сложному. В процессе обучения знаниям также учитываются возраст и психология учащихся, что делает процесс приобретения более эффективным.

THE PLACE OF ECONOMIC-GEOGRAPHICAL TERMS AND CONCEPTS IN THE CONTENT OF THE SUBJECT OF GEOGRAPHY

Summary

In the article, the place of economic-geographical terms and concepts in the content of the subject of geography was reviewed. So, in modern textbooks, economic knowledge is not taught as a separate textbook section, or even as a separate topic. This knowledge is almost always integrated with geographical knowledge in many subjects. Currently, economic-geographical knowledge is taught in general education schools based on the principle of succession from simple to complex. In the process of teaching knowledge, the age and psychology of students are also taken into account, which makes the acquisition process more effective.

Açar sözlər: istehsal, istehlak, təklif, tələb, əmək haqqı, əmək bölgüsü, iqtisadiyyat

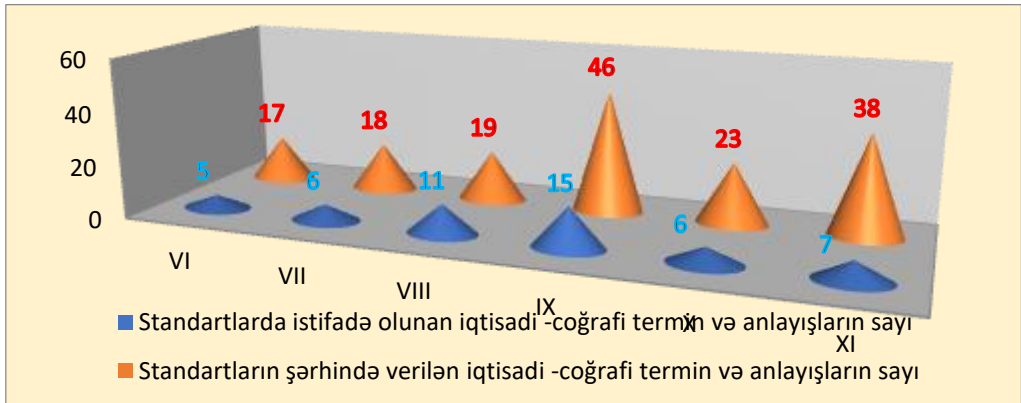
Ключевые слова: производство, потребление, предложение, спрос, заработная плата, разделение труда, экономика

Key words: production, consumption, supply, demand, wages, division of labor, economy

Müasir Coğrafiya dərslikləri tərtib edilən zaman müasir fənn kurikulumlarının tələbi nəzərə alınmışdır. Coğrafiya fənn kurikulumu şagirdlərin meyil və marağını nəzərə alan, istedad və qabiliyyətlərini üzə çıxaran fənnin məzmununu məqsəd və vəzifələrini özündə əks etdirən, həmçinin şagirdlərin qiymətləndirilməsini ehtiva edən konseptual sənəddir. Coğrafiya fənni üzrə təhsil proqramı təlim prosesində şagirdləri yalnız əzbərçi biliklərlə yükləmir. Onların təfəkkürünün inkişafına, şəxsi keyfiyyət və bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə, həyati bacarıqlarının formalaşmasına şərait yaradır. Bu proqram iqtisadi və fiziki coğrafiyanı bütöv, kompleks şəkildə öyrənməyə imkan verir. Fənn kurikulumunun strukturunda müəyyən olunmuş məzmun xətlərinin köməyi ilə şagirdlərin şüurunda əhatə olunduqları təbiətin vahid obrazı yaradılır.

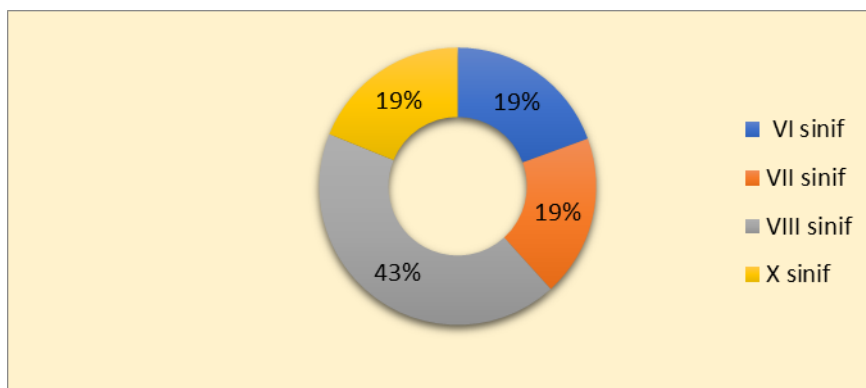
Müasir dərsliklərin nəşr edilməsi ilə coğrafiya dərsliklərinin strukturu da tamamilə dəyişdi. Yeni dərsliklərdə iqtisadi və fiziki coğrafiya bir-biri ilə qarşılıqlı şəkildə inteqrasiya olunmuş kompleks şəkildə verilmişdir. Yeni dərsliklərin nəşr olunması ilə əlaqədar, həmçinin ənənəvi təhsil sistemində istifadə olunan “İqtisadiyyatın əsasları” tədris vəsaitindən istifadə edilməməyə başlandı. Artıq iqtisadiyyata aid biliklər yeni dərsliklərdə coğrafi biliklərlə bir yerdə inteqrasiya olunmuş şəkildə verilmişdir. Bildiyimiz kimi ənənəvi dərsliklərin strukturunda mətn komponentləri üstünlük təşkil edirdi. İqtisadiyyatın əsasları vəsaiti də deklorativ məlumatlarla daha çox yüklənmiş illüstrativ materiallardan demək olar ki istifadə edilməmişdir. Həm bu cəhətdən, həm də biliklərin asandan-çətinə doğru verilməsi müasir dərsliklərin üstünlükləridir. Hal-hazırkı dərsliklərdə iqtisadi-coğrafi terminlərdən demək olar ki, dərsin bütün mərhələlərində istifadə edilmişdir. 2013-cü ildən etibarən artıq ümumtəhsil məktəblərində “İqtisadiyyatın əsasları” fənni “Coğrafiya” fənninin tərkibində tədris edilməyə başlandı. Əlbəttə, “İqtisadiyyatın əsasları” fənninin “Coğrafiya” fənninə tətbiq edilməsinin çox müsbət nəticələri oldu. Belə ki, hər iki dərslinin birləşdirilməsi nəticəsində şagirdlər həm əlavə dərslər yükündən azad oldular, həm də biliklərin onların təsəvvüründə vahid obrazı yaradıldı. Yuxarı siniflərdə iqtisadiyyata aid biliklərin tədris edilməsinə əlavə saat ayrılırdı ki, bu da, şagirdlərin daha çox məlumatla yüklənməsinə, nəticədə, onların ümumilikdə tədrisə maraqlarının azalmasına səbəb olurdu.

İqtisadiyyatın əsasları fənninin Coğrafiya fənninə tətbiq edilməsi nəticəsində iqtisadiyyata aid biliklər aşağı siniflərdən başlayaraq şagirdlərə tədris edilməyə başlayır. Bunun əsas əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, şagirdlər iqtisadiyyata aid bilikləri coğrafiya fənninin tədrisi prosesində öyrənir və beləliklə də, öyrəndikləri materialları həyatla daha asan əlaqələndirə bilirlər. Hər iki fənnin qarşılıqlı əlaqələndirilməsi nəticəsində məktəblilər iqtisadiyyatın önəmini daha yaxşı başa düşürlər. İqtisadi-coğrafi terminlər və anlayışlar Coğrafi məkan məzmun xətti üzrə 1.1. Coğrafi kəşflər nəticəsində cəmiyyətdə və xəritədə baş verən dəyişikliklərə aid bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; əsas standartı və Cəmiyyət məzmun xətti üzrə 3.1. Dünya əhalisinin müxtəlifliyinin səbəblərinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; 3.2. Cəmiyyətlə iqtisadiyyatın qarşılıqlı əlaqəsinə aid bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; əsas standartlarında və onlara uyğun alt standartlarda daha çox işlədilmişdir. VI-XI siniflər üzrə məzmun standartlarında iqtisadi-coğrafi terminlərin və anlayışların sayı artır. Yuxarı siniflərdə iqtisadi-coğrafi termin və anlayışlar daha çox cəmiyyət məzmun xəttindən istifadə olunmuşdur. Standartlarda istifadə olunmuş iqtisadi-coğrafi termin və anlayışlar siniflər üzrə VI-XI sinifə doğru qeyri-bərabər say nisbətində paylanmışdır. Coğrafiya dərslərindəki mövzulara uyğun standartlarda istifadə olunan iqtisadi-coğrafi anlayış və terminlər sadədən-mürəkkəbə prinsipi ilə istifadə olunmuşdur. Eyni zamanda standartlarda istifadə olunan iqtisadi-coğrafi termin və anlayışlarla yanaşı standartlar üzrə təlim nəticələrində də bir çox iqtisadi-coğrafi termin və anlayışdan istifadə olunmuşdur. VI-XI sinif Coğrafiya dərslərindəki mövzularda reallaşan standartlarda və onlar üzrə təlim nəticələrində varislik prinsipinə ciddi əməl olunduğuna görə şagirdlər bu terminləri anlamaqda elə də böyük çətinlik çəkmirlər. Aşağıda verilmiş Şəkil2.1-də standartlarda və onların şərhində istifadə olunan iqtisadi-coğrafi termin və anlayışların siniflər üzrə VI-dan XI-ə doğru necə dəyişdiyi göstərilmişdir.

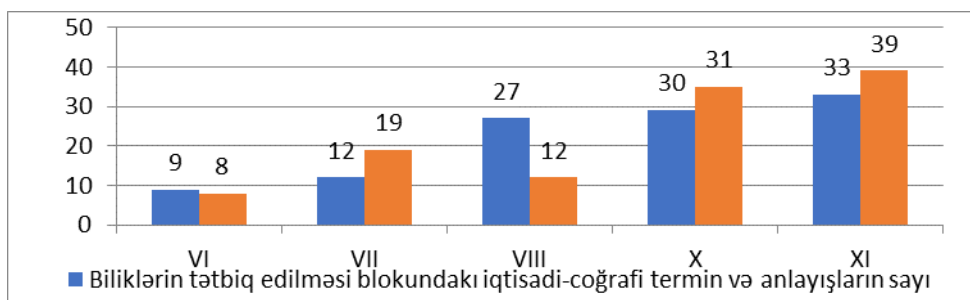
Şəkil2.1. Standartlarda və onların şərhində iqtisadi-coğrafi termin və anlayışların sayının dəyişməsi

Müasir coğrafiya dərsliklərində iqtisadi-coğrafi terminlər, həmçinin açar sözlər blokunda da verilmişdir. Açar sözlərin sayı və çətinlik dərəcəsi də siniflər üzrə VI sinifdən XI sinifə doğru artır və daha da mürəkkəbləşir. Lakin IX və XI sinif coğrafiya dərsliklərində “Açar sözlər” bloku yoxdur. Aşağıda verilmiş Şəkil2.2-də siniflər üzrə “Açar sözlər” blokunda verilmiş iqtisadi – coğrafi terminlərin hansı faiz nisbətində paylandığını görə bilərik:

Şəkil2.2. Açar sözlərdə verilmiş iqtisadi-coğrafi termin və anlayışların sayının siniflər üzrə faiz nisbəti

“Öyrəndiklərinizi tətbiq edin” mərhələsi coğrafiya dərsliklərinin əsas mərhələlərindən biri hesab olunur. Mövzuda öyrənilənləri möhkəmləndirmək, tətbiq etmək və onlara münasibət bildirmək üçün istifadə olunan tapşırıqlardan ibarətdir. Müasir dərsliklərin bütün mərhələlərində olduğu kimi biliklərin tətbiq edilməsi və biliklərin yoxlanılması mərhələsində də iqtisadi-coğrafi termin və anlayışlardan istifadə olunmuşdur. Bu termin və anlayışların sayı siniflər üzrə və tədris vahidləri üzrə qeyri-bərabər paylanmışdır.

Şəkil2.4 Siniflər üzrə biliklərin tətbiq edilməsi və yoxlanılması blokunda iqtisadi-coğrafi termin və anlayışların sayının dəyişməsi

NƏTİCƏ: Kurikulum təhsil proqramının tələblərinə cavab verən yeni dərslərlər, ənənəvi təhsil proqramında istifadə olunan dərslərlərdən köklü surətdə fərqlənirdi. Bu dərslərlərdə biliklər ümumi təlim nəticələrinə çatmaq üçün məzmun xətləri üzrə varislik prinsipi əsasında sadədən-mürəkkəbə doğru verilir. Coğrafiya fənni üzrə biliklər, coğrafi məkan, təbiət və cəmiyyət məzmun xətləri üzrə verilir. Digər biliklər kimi iqtisadi-coğrafi biliklər də siniflər üzrə asandan-çətinə prinsipi ilə verilmişdir. Ənənəvi təhsil sistemində istifadə olunan “İqtisadiyyatın əsasları” fənnin coğrafiya ilə inteqrasiya olunmuş şəkildə verilməsi də biliklərin şagirdlərin təsəvvüründə vahid obrazının yaranmasına səbəb olmuş, şagirdləri əlavə dərs yükündən azad etmiş, öyrənmə prosesini daha maraqlı və effektiv etmişdir.

Ədəbiyyat

1. İsmayilov, Ç. (2010). «İqtisadi və sosial coğrafiyanın əsasları». Bakı. 328 s.
2. Vəliyev, T., Məmmədov, N. (2008). «İqtisadiyyatın əsasları». Xəzər. IX-XI siniflər üçün. 200 s.
3. «İqtisadiyyat». (2007). Bakı. 202 s.
4. Şabanova, Y., Seyfullayeva, N., Əlizadə, E., Aktoprak, İ. (2018). «Coğrafiya». Bakı. 160 s.
5. Qəribov Y., Seyfullayeva N., Hümətova Ş., Şabanova Y., İsmayilova T. (2018). «Coğrafiya»
1. Bakı. VII sinif üçün. 144 s.
6. Eminov, Z., Səmədov, Q., Əliyeva, A. (2019). «Coğrafiya». Çarşıoğlu VIII sinif üçün. 192 s.
7. Əlizadə E., Seyfullayeva N., Aktoprak İ., Şabanova Y. (2020). «Coğrafiya». Bakı nəşr. IX sinif
2. üçün. 204 s.
8. Babayeva M., Hüseyinli Ş., Alxasov O., Qəribov Y. (2018). «Coğrafiya». Bakı. X sinif üçün. 208 s.
9. İmrani Z., Şabanova Y., Seyfullayeva N. (2018). «Coğrafiya». Bakı. XI sinif üçün. 208 səh.